

UDK 355/359

CODEN SMOOAM

ISSN 1409-8199

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОДБРАНА, БЕЗБЕДНОСТ И МИР

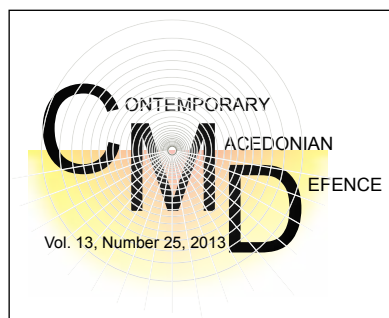
СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

25

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

25

ГОДИНА XIII
СКОПЈЕ
ДЕКЕМВРИ 2013

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА	Год.	Број	Стр.	Скопје
CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE	13	25	1-164	2013
	Vol.	No	pp	Skopje

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

**СОВРЕМЕНА CONTEMPORARY
МАКЕДОНСКА MACEDONIAN
ОДБРАНА DEFENCE**

ISSN 1409-8199
e-ISSN 1857-887X

Година 13, бр. 25, декември 2013 / Vol. 13, No. 25, December 2013

Скопје
декември 2013

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

Издавач:

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Министерство за одбрана

„СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“

„Орце Николов“ 116 1000 Скопје

Телефони: 02 3128 276, 02 3113 527

Интернет адреса:

WEB на Министерството за одбрана:

<http://www.morm.gov.mk/sovremena-makedonska-odbrana/>

Списанието излегува два пати годишно.

ISSN 1409-8199

Скопје, декември 2013 година

Сите права се резервирани

Се забранува репродуцирање на публикацијата и нејзините делови, како и нивно трансформирање во разни медиуми: електронски, магнетни ленти, механичко фотокопирање, снимање и друго, без писмено одобрение на издавачот и авторите.

CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE

Publisher:

MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Ministry of Defence

„CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE“

„Orce Nikolov“ 116 1000 Skopje

Tel.: 02 3128 276, 02 3113 527

Internet adress:

WEB of the Ministry of Defence:

www.morm.gov.mk/contemporary-macedonian-defence/

The magazine published twice a year

ISSN 1409-8199

Skopje, December, 2013

All rights reserved

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means: electronic, electrostatic, magnetic tape, mechanical photocopying, recording or otherwise, without permission in writing from the publisher and authors.

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОДБРАНА, БЕЗБЕДНОСТ И МИР НА
МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Министер за одбрана м-р *Талат ЦАФЕРИ*, **претседател на Издавачки совет**
Проф. д-р *Марина МИТРЕВСКА*, **главен и одговорен уредник**
Доц. д-р *Мухамед РАЦАЈ*, **бригаден генерал, заменик-главен и одговорен уредник**

ИЗДАВАЧКИ СОВЕТ

проф. д-р *Орце ПОПОВСКИ*, *полковник, Воена академија, Скопје*
проф. д-р *Росе СМИЛЕСКИ*, *полковник, Воена академија, Скопје*
доц. д-р *Методи ХАЏИ-ЈАНЕВ*, *потполковник, Воена академија, Скопје*
проф. д-р *Снежана НИКОДИНОВСКА СТЕФАНОВСКА*, *Факултет за безбедност, Скопје*
проф. д-р *Назми МАЛИЌИ*, *ФОН Универзитет*
проф. д-р *Билјана ВАНКОВСКА*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*
проф. д-р *Цане МОЈАНОСКИ*, *Факултет за безбедност, Скопје*
доц. д-р *Жанет РИСТОСКА*, *Министерство за одбрана*
Екрем ЗЕНДЕЛИ, *Дирекција за заштита и спасување*
м-р *Урим ВЕЈСЕЛИ*, *Центар за управување со кризи*

МЕЃУНАРОДЕН УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

проф. д-р *Лидија ГЕОРГИЕВА*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет,*
Република Македонија
проф. д-р *Абас ЛЕШИ*, *бригаден генерал, Република Албанија*
проф. д-р *Арта МУСАРАЈ*, *Република Албанија*
проф. д-р *Николај ПАЛАШЕВ*, *Република Бугарија*
проф. д-р *Бејтуш ГАШИ*, *Република Косово*
проф. д-р *Владимир ОРТАКОВСКИ*, *Република Македонија*
доц. д-р *Ерик КОПАЧ*, *Република Словенија*
доц. д-р *Филип ЕЈДУС*, *Република Србија*
проф. д-р *Душан ВЕЈНОВИЌ*, *Република Српска, Босна и Херцеговина*
м-р *Иван ЈОВЕТИК*, *Република Црна Гора*

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

проф. д-р *Зоран НАЦЕВ*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*
проф. д-р *Назми МАЛИЌИ*, *ФОН Универзитет*
проф. д-р *Ризван СУЛЕЈМАНИ*, *Државен универзитет Тетово*
проф. д-р *Ванчо КЕНКОВ*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*
проф. д-р *Тони МИЛЕСКИ*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*
проф. д-р *Оливер БАКРЕСКИ*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*
проф. д-р *Орце ПОПОВСКИ*, *полковник, Воена академија, Скопје*
проф. д-р *Илбер СЕЉА*, *Институт за политички и меѓународни студии, Скопје*
доц. д-р *Димче ПЕТРЕВСКИ*, *Генералштаб на АРМ*
доц. д-р *Лазар ГУРОВ*, *Воена академија, Скопје*
доц. д-р *Жанет РИСТОСКА*, *Министерство за одбрана*
д-р *Беким МАКСУТИ*, *Министерство за одбрана*

ВД секретар: *доц. д-р Жанет РИСТОСКА*
Технички уредник: *Билјана ИВАНОВА*
Компјутерска подготовка: *Александар АТАНАСОВ*
Лектор: *Ксенија МИТЕВА-КОТЕСКА*

CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC DEFENCE, SECURITY AND PEACE JOURNAL OF
THE MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Minister for Defence, MSc. *Talat XHAFERI*, **President of the Publishing Board**
Prof. Dr. *Marina MITEVSKA*, **Editor-in-Chief**
Doc. Dr. *Muhamed RACAJ*, *Brigadier General*, **Deputy Editor-in-Chief**

PUBLISHING BOARD

Prof. Dr. Colonel *Orce POPOVSKI*, *Military Academy, Skopje*
Prof. Dr. Colonel *Rose SMILESKI*, *Military Academy, Skopje*
Doc. Dr. Lieutenant Colonel *Metodi HADZI-JANEV*, *Military Academy, Skopje*
Prof. Dr. *Snezana NIKODINOVSKA STEFANOVSKA*, *Faculty of Security, Skopje*
Prof. Dr. *Nazmi MALIQI*, *FON University*
Prof. Dr. *Biljana VANKOVSKA*, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*
Prof. Dr. *Cane MOJANOSKI*, *Faculty of Security, Skopje*
Doc. Dr. *Zhanet RISTOSKA*, *Ministry of Defence*
Ekrem ZENDELI, *Directorate for Protection and Rescue*
MA Urim VEJSELI, *Crisis Management Center*

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. *Lidija GEORGIEVA*, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Republic of Macedonia*
Prof. Dr. Brigadier General *Abas LESHI*, *Republic of Albania*
Prof. Dr. *Arta MUSARAJ*, *Republic of Albania*
Prof. Dr. *Nikolaj PALASHEV*, *Republic of Bulgaria*
Prof. Dr. *Bejtush GASHI*, *Republic of Kosovo*
Prof. *Vladimir ORTAKOVSKI*, *Republic of Macedonia*
Doc. Dr. *Erik KOPAČ*, *Republic of Slovenia*
Doc. Dr. *Philip EJDUS*, *Republic of Serbia*
Prof. Dr. *Dusan VEJNOVIC*, *Republika Srpska, Bosnia and Herzegovina*
MA *Ivan JOVETIC*, *Republic of Montenegro*

EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. *Zoran NACEV*, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*
Prof. Dr. *Nazmi MALIQI*, *FON University*
Prof. Dr. *Rizvan SULEJMANI*, *State University of Tetovo*
Prof. Dr. *Vancho KENKOV*, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*
Prof. Dr. *Toni MILESKI*, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*
Prof. Dr. *Oliver BAKRESKI*, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*
Prof. Dr. Colonel *Orce POPOVSKI*, *Military Academy, Skopje*
Prof. Dr. *Ylber SELA*, *Institute for Political and International Studies, Skopje*
Doc. Dr. *Dimche PETREVSKI*, *ARM General Staff*
Doc. Dr. *Lazar GJUROV*, *Military Academy, Skopje*
Doc. Dr. *Zhanet RISTOSKA*, *Ministry of Defence*
Dr. *Bekim MAKsutI*, *Ministry of Defence*

Acting Secretary: *Doc. Dr. Zhanet RISTOSKA*
Graphic Designer & Editor: *Biljana IVANOVA*
Technical Editor: *Aleksandar ATANASOV*
Proofreading and Editing: *Ksenija MITEVA-KOTESKA*

Printing: "EVROPA 92" – KOCANI

СОДРЖИНА:

Проф. д-р Марина МИТРЕВСКА СОЦИЕТАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ ПОТРЕБИ КАКО ПРИЧИНА ЗА КОНФЛИКТ: СЛУЧАЈ МАКЕДОНИЈА	9
Доц. д-р Мухамет РАЦАЈ, м-р Ивица ДАНЕВСКИ БЕЗБЕДНОСНИ СОСТОЈБИ И ПРЕДИЗВИЦИ НА БАЛКАНОТ	19
Д-р Јованка ШАРАНОВИЌ, м-р Татјана ВИШАЦКИ ОПШТЕСТВЕНАТА ПОДДРШКА ЗА РАЗВОЈОТ НА КАРИЕРАТА НА ЖЕНИТЕ ВО СРПСКАТА АРМИЈА	29
Доц. д-р Игор ГОРЕСКИ, доц. д-р Тони ПЕТРЕСКИ НОВА ЕРА ВО КОМПРОМИСОТ НА ВРЕДНОСТИ НА ЗЕМЈИТЕ ОД БЛИСКИОТ ИСТОК ИЛИ КРАЈ НА ФАЗАТА НА ГЛОБАЛНА ДОМИНАЦИЈА	47
Д-р Кирил МИТИЌ, доц. д-р Горан ВАСИЛЕВСКИ НЕДОЗВОЛЕНА ТРГОВИЈА СО ОРУЖЈЕ – ОБЛИК НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ КАКО ДЕСТАБИЛИЗИРАЧКИ ФАКТОР ВРЗ БЕЗБЕДНОСТА НА ДРЖАВИТЕ ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА	55
Проф. д-р Арта МУСАРАЈ ЗАПАДНИОТ БАЛКАН: ПОМЕЃУ ЕВРОПА И БАЛКАНИЗАЦИЈА	71
Џемал ЃУНКШИ ЗНАЧЕЊЕТО НА ГЕОСТРАТЕГИСКАТА СРЕДИНА ВО РАЗВОЈОТ НА ВОЕНИТЕ ОПЕРАЦИИ	79
Д-р Саша МИЈАЛКОВИЌ, д-р Зоран КЕКОВИЌ КОНЦЕПТУАЛЕН И КАТЕГОРИСКИ АПАРАТ ВО НАУЧНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ НА МЕЃУНАРОДНАТА И ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ: ВОВЕД НА НОВИ КОНЦЕПТИ И ДИЛЕМИ	91
Доц. д-р. Беким МАКСУТИ ЕУ наспроти НАТО ПОМЕЃУ СОРАБОТКАТА И СУДИРОТ ЗА БЕЗБЕДНОСНИ ПРАШАЊА	103

м-р Димитар АПАСИЕВ РИМСКОТО ВОЕНО ПРАВО IMPERIUM MILITIAE	115
Доц. д-р Сергеј ЦВЕТКОВСКИ, вонр. проф д-р Ванчо КЕНКОВ ТРАНСФОРМАЦИЈА НА ВОЈУВАЊЕТО НА САД	129
Проф. д-р Абаз ЛЕШИ, доц. д-р Мухамет РАЦАЈ РЕГИОНАЛНИ СПОСОБНОСТИ ЗА ЕЛЕМЕНТАРНИ НЕПОГОДИ ВО ДУХОТ НА „ПАМЕТНА ОДБРАНА“	139
М-р Дејан ТАШКОВСКИ ПРИСТАПОТ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА КОН ЕНЕРГЕТСКАТА БЕЗБЕДНОСТ	151
Д-р Орце ПОПОВСКИ ВОЗДУХОПЛОВНИ КОМАНДАНТИ (д-р Џон Андреас Олсен)	159

REFERENCE

- Butler, A. & Barrie D., 2006, *Dig for Victory*, Aviation Week and Space Technology.
- Canby S. L., 1973, *NATO Military Policy: Obtaining Conventional Comparability with the Warsaw Pact*, Defence advanced research projects agency.
- Diakov, A. & Y. Miasnikov, 2007, "Prompt Global Strike" in USA strategic forces development plans, Center for Disarmament Problems Studies, Energy and Ecology, Moscow Physical and Technical Institute.
- French, Mark R., 1999, *Digital C3 Systems on the Modern Battlefield: Tactical Systems with Strategic Implications for Combined Operations*, Queen's Centre for International Relations, Queen's University
- Grigoriev A., 1992, *New American Guided Bomb*, Foreign Military Review, N 2.
- Hallion, P. Richard, 1995, „Precision guided munitions and the new era of warfare“, *APSC paper number 53*, Air power studies centre.
- Jalahudin, B. Rosly at all, 1998, Evolution of nuclear doctrine and its effects on conventional force structure, PAF Air War College, Faisal.
- James M. McConnell, 1989, *Soviet military Strategy*, Center for Naval Analyses, Virginia.
- Mahnken G. T., 1997, „What the Gulf war can (and cannot) tell us about the future of warfare“, *International security*, vol. 22, no.2, pp. 151-162.
- Nielsen, C. Suzanne, 2010, *An Army Transformed: The U.S. Army's Post-Vietnam Recovery and The Dynamics of Change in Military Organizations*, U.S. Army War College.
- Schilling A. Melissa and Christopher P, 2005, *Modularity: An application of General systems theory to Military force development*, Defense Acquisition University, Alexandria.
- Semyonov S., 2005, Modern Guided Aerial Bombs. *Foreign Military Review*. N 4.
- Watts, B., 1993, „Operations and effects and effectiveness“, in Cohen E *Gulf war air power survey*, Vol. 2, Washington USGPO, pp.363.
- Watts, Barry D, 2007, *Six Decades of Guided Munitions and Battle Networks: Progress and Prospects*, Center for Strategic and Budgetary Assessments.
- Joint Direct Attack Munition GBU-31/32/38, Air Force Link Factsheet; <http://www.af.mil/factsheets/factsheet.asp?fsID=108>
- The rise of professional army:
<http://www.psmag.com/culture/america-in-the-hands-of-a-professional-military-30240/>

РЕГИОНАЛНИ СПОСОБНОСТИ ЗА ЕЛЕМЕНТАРНИ НЕПОГОДИ ВО ДУХОТ НА „ПАМЕТНА ОДБРАНА“

Проф. д-р Абаз ЛЕШИ¹
Доц. д-р Мухамет РАЦАЈ²

Апстракт: *Военото вклучување во елементарни непогоди и различни природни катастрофи е дел од нивната институционална мисија. Практичната примена низ годините откри дека вооружените сили успешно ја исполниле оваа мисија, и покрај фактот што ова не е нивна примарна грижа, односно мисија.*

Процената и оценувањето во вклученоста на војската во елементарни непогоди е нов тренд кој се појави во последните години, помагајќи им на другите владини агенции преку имплементацијата на иницијативите за „паметна одбрана“. Задачите кои произлегоа од состанокот во Струга во јуни 2012 година посочуваат некои приоритети кои се посветени на зајакнување на регионалната соработка заснована на заеднички интерес.

Како што наведува историјата, Балканскиот регион е подложен на природни катастрофи од секаков вид. Затоа тие не смеат да се исклучат во иднина. Покрај фактот дека овие природни катастрофи е тешко, па дури и невозможно да се предвидат, ние треба да имаме на ум дека тие не се познати и немаат никакви ограничувања кои може да се протегаат надвор од регионот, па и пошироко.

Користејќи ги сознанијата и студијата на практиката на Здружената армија, вклучувајќи ги и оние од Регионот, резултатите покажуваат дека секоја земја во Регионот презема мерки на претпазливост за соочување со различни елементарни непогоди и катастрофи.

Без оглед на овој факт, со цел да се соочиме со разновидноста на елементарните непогоди или катастрофи, потребно е да се имплементира високо ниво на регионална соработка на сите инволвирани структури и актери, вклучувајќи го и зголемувањето на соработката помеѓу регионалните армии.

Клучни зборови: *паметна одбрана, регионална соработка, реципрочна поддршка*

„Паметна одбрана“

„Паметната одбрана“ се заснова на областите на способност, се гради на успехот преку Иницијативата на поврзани сили. Потребно е да се надгради образованието и обуката

¹ Авторот е бригаден генерал на Вооружените сили на Р. Албанија и вонреден професор

² Авторот е бригаден генерал на Вооружените сили на РМ и професор на Воената академија „Генерал Михаило Апостолски“

на персоналот, да се зголемат вежбите. Колку што е можно, НАТО, исто така, треба да ги засили своите врски со партнерите, за да делуваат заедно. „Паметната одбрана“ го извлекува најдоброто од нашата национална инвестиција – промовирање на безбедноста преку транспарентни и исплатливи начини за водење бизнис.

За целите на „паметната одбрана“, земјата на Алијансата мора да ѝ даде приоритет, да се специјализира за тоа за што го работи најдобро, и да бара мултинационални решенија за заедничките проблеми. НАТО може да делува како посредник, помагајќи им на нациите за да установаат што тие можат да прават заеднички за пониски трошоци, поефикасно и со помал ризик.

Шест принципи на „паметната одбрана“

1. **Отвореност** преку дијалог со луѓето за улогата на одбраната како дел од една широка безбедносна рамка, што ѝ овозможува на земјата да избегне конфликт.

2. **Пристап** преку креирање на можности така да секој сектор на националната економија може да учествува во одбраната на нацијата.

3. **Зајакнување** на претпријатијата и поедините граѓани да креираат витален одбранбен екосистем кој е одраз на вредностите кои им се важни на луѓето.

4. **Ефикасност** или правење повеќе со помалку преку собирање на најдобрите идеи од неочекувани извори за да се креираат подобри, поевтини и побрзи решенија за „злите“ проблеми во безбедноста.

5. **Увид** во иновацијата, откритието и искуството за да се капитализираат можностите и предизвиците на светот што се менува.

6. **Одржливост** преку оптимизирање на економијата на одбраната за да се заштити и зачува слободата без оптеретување на граѓаните со непотребни трошоци.

Потребна е имплементација на високо ниво на регионална соработка на сите структури и актери кои се вклучени во вонредни состојби за да се соочиме со различни елементарни непогоди или катастрофи. Освен цивилните структури и актери „новата ера“ исто така треба да ја вклучи и зголеми соработката помеѓу регионалните воени структури.

Тоа е диктирано од факторите кои се наведени подолу:

- ни едно место, богато или сиромашно, не може да има доволно оперативни способности во случај на катастрофи или за сите видови на елементарни непогоди;
- имплементација на концептот на „паметна одбрана“ значи преземање на мерки на претпазливост и одредување на задачи во градењето на заеднички способности за соочување со цивилни елементарни непогоди;
- некои од честите феномени, се случиле и може да се случат во пограничните области. Така, истата катастрофа и елементарна непогода и нејзиниот ефект може да влијаат не само на земјата, туку и на соседната земја. Во ваква ситуација, потребно е да се има ефикасна соработка и заеднички регионален придонес.

Во Финалната декларација на Самитот во Чикаго, се нагласува: „Во важниот стратешки регион на Западен Балкан, регионалната соработка и односите на добрососедство се важни за неговиот мир и стабилност“.

Заради интересот од соочување со елементарни непогоди и нивните последици, секоја земја или воените структури треба да бидат поспецијализирани и да ги подобрат своите капацитети за соочување со предизвиците на елементарните непогоди. Ова овозможува не само помош и придонес за другата земја, туку е и со понизок трошок, заради намалување на силите и опремата која се обезбедува за да се користи во овие видови операции.

Иако регионот ги засили и ги подобри своите способности, една од примарните задачи на владините институции, активните оперативни структури, вклучувајќи ги и воените, да најдат форми и нови оперативни методи за да ја зголемат ефикасноста при соочувањето со елементарни непогоди и катастрофи кои може да се појават, и на тој начин да ја подобрат регионалната соработка.

При процената на тековната состојба на воените структури при соочување со елементарните непогоди кои се случија изминатите години, придонесот и реципрочната помош обезбедена од соседните структури, имплементацијата на иницијативата за „паметна одбрана“ и нејзините задачи произлезени од состанокот во Струга во јуни 2012, треба да се истакне потребата од регионална соработка со заеднички интерес, како на пример:

- координација и брза реципрочна информација за очекувани катастрофи и елементарни непогоди;
- познавање на природните катастрофи, студии и научно планирање за да се избегнат последиците;
- организирање на заеднички обуки и размена на искуства;
- креирање на заеднички капацитети и реципрочна поддршка во однос на сили и техника, според плановите за реципрочна помош и соработка.

Координација и брзо реципрочно информирање

Координацијата е важна во сите фази на елементарните непогоди. Важноста од координација доаѓа до израз посебно во фазата на непосредна реакција, каде е потребна ефикасната координација за да се минимизираат празнините, да се избегне дуплирање, помош и несоодветни интервенции, доцнења и препреки посебно во донесувањето одлуки. Слабата координација носи незадоволителни одговори на елементарните непогоди и може да доведе до незадоволство на цивилното население.

Важен елемент кој претходи на преземањето превентивни мерки е информирањето. Заемната размена на информации треба да се процени не само на внатрешен план (во местото или земјата). Исто така важно е размената на итни информации да се реализира преку Центрите за управување со вонредни состојби со соседните земји. Тоа ја зголемува ефикасноста во земјата и координацијата на акциите помеѓу воените структури на регионално ниво.

Свесноста на граѓаните често се поврзува со одредено ниво на ризици, посебно оние кои доаѓаат од пожарите, земјотресите, поплавите, лизгањето на земјиштето или загадувањето на животната средина итн. Тоа е една од примарните задачи која треба да се преземе од одговорните структури за елементарни непогоди на централно или локално ниво. Преку имплементација на сите форми на семинари, брошури, информации преку медиумите, лекциите во училиштата итн., треба да се дадат информации за последиците од различни елементарни непогоди и начинот на кој луѓето треба да делуваат за да ги избегнат последиците и да делуваат ефикасно во овие случаи.

Сознанија за ризикот и научно планирање за да се избегнат последиците

Друг важен аспект на полето на елементарни непогоди е сознанието за ризикот кој може да ја загрози земјата или регионот. Кога ризиците се познати, може успешно да им се спротивставите. Во Албанија, во соработка со PNUD, образовните и научните институции и невладините организации, направена е временска проценка и врз основа на тоа е подготвен и одобрен Национален план за планирање и соочување со елементарни непогоди. Тој е замислен да функционира во согласност со Законот за елементарни непогоди и други помошни закони при работата на раководните структури на централната и локалната власт со елементарните непогоди. Врз основа на овие главни документи, секоја институција и секоја оперативна структура има развиено акциски план за различни видови на вонредни состојби и има пробано различни видови на акции. Овие акциони планови периодично се прегледуваат и подобруваат за да соодветно се одговори на настанатите ситуации во сите фази од менаџирањето со елементарни непогоди.

Научно истражување. Во некои образовни институции, вклучувајќи ја и Академијата за одбрана, се дефинирани некои главни полиња на научно истражување за во иднина. Покрај проблемите од другите полиња, се разгледуваат прашања за идната безбедносна средина и нивното влијание врз животот на населението, во обуката и сегашните операции на вооружените сили.

Без оглед на добиеното искуство наведено погоре, многу е важно да се знае искуството на нашите соседи, тоа треба да биде разгледано посебно за прашањата и проблемите кои се однесуваат на две или повеќе земји, од аспект на елементарните непогоди.

Заедничка обука како размена на искуства

Во услови кога бројот на катастрофи расте на глобално ниво, а последиците се жртви и енормна материјална штета, соработката помеѓу земјите не само што е потребна туку сега таа е и неопходна. Во оваа смисла, поврзувањето на земјите денес се случува на неколку нивоа и низ широк спектар на активности.

Заедничката обука и квалификациите се предуслов за зголемување на ефикасноста на оперативните структури. Иницијативата „Паметната одбрана“ бара добро проучени програми за секоја структура, со специфична структура и мисија, бара квалитативна обука за секој вид на елементарни непогоди и реализирани во област блиску до реалната.

Бригадата за регионална поддршка при вооружените сили на Р. Албанија, е креирана како специјализирана единица да се справува со елементарни непогоди односно да предложи обука за поплави, земјотреси, пожари и потрага и спасување итн.

Во оваа рамка беа изведени неколку обуки во Р. Албанија:

- учество на воените структури во институционални активности за елементарни непогоди во соработка со Министерството за внатрешни работи на Тирана;
- обука „Gjinar“ во 2010 година за справување со пожари;
- обука „Drini“ во 2010 година за справување со поплави и други природни катастрофи;
- обука „Common Reaction“ во 2011 година за справување со катастрофи од поплави.

Исто така, Р. Албанија има искуство во подготвување и опремување на области за обука, потребни материјали за обука и соодветни специјалисти за секој домен.

Во Република Македонија во 2005 год. со закон беше основана Дирекцијата за заштита и спасување. Дирекцијата е независно државно тело. Таа е создадена со спојување на цивилната заштита од Министерството за одбрана и инспекторатот за противпожарна заштита на Мииистерството за внатрешни работи, се состои од 4 сектори со 11 оддели, 4 независни оддели и 35 локални канцеларии за заштита и спасување.

Како институција, Дирекцијата за заштита и спасување на Република Македонија е одговорна за заштита и спасување на луѓето, животната средина, материјалните добра, природните ресурси, флората и фауната и културното наследство од природни катастрофи и други несреќи во мир, вонредни ситуации и воена состојба.

Со потпишувањето на билатерални договори Република Македонија активно учествува во регионални иницијативи и соработка со водечките меѓународни организации, активно работи на зајакнување на националниот систем за заштита и спасување на луѓето и имотот од природни катастрофи и други несреќи и придонесува за поголема интероперабилност на регионот и пошироко. Досега, Република Македонија има воспоставено билатерална, регионална, како и соработка со меѓународни организации како: ООН, Советот на Европа, НАТО, ЕУ, Меѓународната федерација на Црвениот крст и Црвената полумесечина.

Билатералните и меѓународните договори на полето на заштитата и спасувањето се воспоставување на правна рамка за соработка на полето на превенцијата, подготвеноста, давање и примање на помош и елиминација на последиците од големи катастрофи. Покрај тие договори постои можност за размена на знаења и искуства, учество во заеднички проекти, организирање на курсеви, семинари и предавања и охрабрување за развој на материјални и технички ресурси и опрема.

Досега Република Македонија има потпишано билатерални договори со следните земји:

1. Босна и Херцеговина - потпишан на 20.03.2008 во Скопје.
2. Црна Гора - потпишан на 12.12.2008 во Подгорица.
3. Унгарија - потпишан на 10.09.2009 во Скопје.
4. Словенија - потпишан на 14.10.2010 во Загреб.
5. Хрватска - потпишан на 14.10.2010 во Загреб.
6. Албанија - потпишан во јуни 2012 во Струга.

Преговорите со Бугарија, со Србија и со Италија се во тек за да се одреди финалната верзија на текстот на договорот и неговото потпишување.

Македонија има некои искуства на полето на билатералната соработка, во 2011 година специјални тимови (со 43 членови, 21 пумпи за исцрпување на вода, 8 шатори, 10 единици и 5 брода) на Дирекцијата за заштита и спасување на Република Македонија беа активно вклучени во акциите за спасување и евакуација во опустошувачките поплави во Скадар, Албанија.

Регионалната соработка се остварува преку учеството на Република Македонија во неколку регионални иницијативи:

- Иницијатива за подготвеност и превенција од катастрофи за Југоисточна Европа (DPPI SEE) - на состанокот во Загреб во септември 2007, осум земји (Албанија, Бугарија, Црна Гора, Македонија, Молдавија, Романија, Словенија и Хрватска) потпишаа Меморандум за разбирање;
- Советот за цивилно-воено планирање во Југоисточна Европа (SEE CMEP) кој беше воспоставен со потпишувањето на договорот во април 2001 во Софија, Бугарија.
 - o Во Советот на CMEP SEE оперираат неколку работни групи:
 - Работна група за планирање и вежби;
 - Работна група за стандарди и процедури;
 - Работна група за ИТ и информатички менаџмент.

На полето на регионалната соработка е обезбедено добро искуство преку изведување на заеднички обуки и вежби кои имаа за цел справување со елементарни непогоди:

- обука SEESIM (2009-2010) за елементарни непогоди, во рамките на билатералната соработка помеѓу албанските вооружени сили и вооружените сили на САД;
- обуки за елементарни непогоди со италијанската армија одржани во Тирана, во јуни 2011 година;
- разменување искуства со германски специјалисти, користејќи противпожарни камиони, одржана во Тирана 2011;
- обука за земјотреси, одржана во Словенија во октомври 2011 година ;
- обука „Цивилна заштита во ООН и Југоисточна Европа“, одржана во Загреб, Хрватска во мај 2011 во рамките на активностите со ООН;
- обука со сценарио „поплава“, одржана во Хрватска во мај 2012;
- планирана обука во рамките на Јадранската повелба (A-5) во Албанија во 2013 година;
- Дирекцијата за заштита и спасување на Република Македонија организираше вежба изведена на компјутери (CAH), одржана во Охрид во август 2005. Главната цел на вежбата беше да се вежбаат процедурите и можностите на Советот на CMEP и НАТО да се понуди и да се прими помош за време на природни катастрофи. За време на CMEP TTH-08 CAH учествуваа 97 учесници, 49 претставници на националните институции во Македонија, а 48 беа од 8 земји (Албанија, Бугарија, Босна и Херцеговина, Србија, Турција, Украина, Хрватска и Црна Гора) и претставници на меѓународните организации во Македонија (ООН и НАТО);
- вежба која е организирана од Евроатланскиот координативен центар за одговор на катастрофи на НАТО:
 - o IDASSA 2007 во Хрватска;
 - o ZETUSU 2009 во Казакстан;
 - o IZMIR во Турција во 2010.
- вежбата „Shared Resilience 2013“, организирана како ситуациска-теренска тренинг-вежба (S/FTX) на полигонот „Криволак“ во Република Македонија. Оваа вежба се

засноваше на замислено сценарио и беше дизајнирана да ја гради способноста и интероперабилноста на земјите-учеснички помеѓу различни владини агенции и меѓународен одговор од меѓувладините учесници. На вежбата зедоа учество околу 300 лица од 6 земји (САД, Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Словенија и Република Македонија како земја-домаќин). Учесниците беа од различни институции: Центарот за управување со кризи, Дирекцијата за заштита и спасување, Министерството за одбрана (МО), Министерството за внатрешни работи (МВР), Министерството за здравство (МЗ), македонскиот Црвен крст.

Според мое мислење, сите вооружени сили, а не само една специјализирана единица, мора да бидат подготвени да понудат искуства и експертиза во развивање на обуки, подготовка на различни оперативни групи за различни видови на елементарни непогоди.

Заеднички капацитети и подобрување на активни контингенти

Заемната поддршка во услови на елементарни непогоди мора да биде главното поле на соработка во развивањето на заеднички национален, билатерален и регионален капацитет. На последниот состанок на министрите за одбрана на Јадранската повелба (А-5) во рамките на иницијативата „Паметна одбрана“, албанскиот министер за одбрана, г. Арбен Имами, даде идеја за: „изнаоѓање нови начини да се постигне целта во актуелни услови“.

Елементарните непогоди кои се случуваа во последните две години како поплавите и снежните врнежи во Скадар и во Лежа, различни тимови од Турција, Италија, Македонија, Грција, Косово, Црна Гора, Босна и Херцеговина, итн., понудија помош во храна, облека, трупи и техника, директно во областите зафатени од елементарните непогоди.

Во најкритичното време на пожари, грчките специјализирани пожарничарски тимови го дадоа својот придонес со хеликоптери, пожарничари и противпожарни камиони. Исто така, хеликоптерот кој дојде од Турција даде голем придонес во соочување со непогодите за време на пожарот. Овие акции, наизглед скромни, служеа за зајакнување на реципрочната доверба на полето на безбедноста и ги приближија нашите земји. Исто така ние може да кажеме дека вклучувањето на вооружените сили во овие случаи служеше да се зголеми довербата на цивилното население кон вооружените сили.

Ќе биде подобро овој потфат да биде поддржан со подготвени планови, проучени во детали и насочени кон реципрочна помош која може да биде искористена во соодветен момент на потребната локација. Неопходно е претходно изготвување на планови за соработка и координација заради фактот што природата на елементарните непогоди бара непосреден и добро организиран одговор. Во функција на тоа, дојде време да се материјализира предлогот на министерот за одбрана да се формира тим на регионални експерти, тим кој ќе ги прегледува заедничките регионални капацитети, засновани на принципот на специјализација, за соочување со елементарни непогоди.

Креирањето на заеднички капацитети и **реципрочна поддршка** со трупи и опрема која се базира на реципрочна соработка е правилниот начин кон плодна регионална соработка. Развојот на концептот на ООН „споделување и здружување“ (размена и заеднички капацитети) е многу применлив на регионално ниво. Две или повеќе паралелни структури

можат да се обединат или може да изградиме заеднички капацитети за справување со специфични состојби кои ќе се надополнуваат едни со други.

Во оваа рамка, важно е да има достапни регионални капацитети како што е полигонот „Криволак“ во Македонија. Според мое мислење, ние дури и мораме да ја забрзаме работата и да го промовираме полигонот „Криволак“ да стане модерен и регионален центар, кој ќе може да се користи од сите нации во регионот но не само од воени туку исто така да се употребува и од меѓувладини институции. Ние програмираме и организираме широко учество на национални актери. На ова стекнато искуство треба да се гледа пошироко, со цел развој на заедничка обука со соседните земји, избирајќи ги тие места или терени кои се загрозени од чести елементарни непогоди како пожари, поплави, земјотреси и така натаму. Ова ќе помогне во размената на искуства и експертиза, ќе ја зголеми заемната доверба, степенот на интеракција и запознавањето со креирани ситуации и начините на акција за успешно соочување со елементарните непогоди.

Регионалната соработка е различна во рамките на Јадранската повелба–А5 и е крунисана со успешни проекти, заеднички мисии во Авганистан (ИСАФ), размена на искуства за планот за членството во НАТО и заедничка обука помеѓу вооружените сили на овие земји. Ова добро искуство во иднина треба да се искористи на регионално ниво на полето на елементарните непогоди. Нашата земја ја промовира соработката со нашите регионални земји, во рамките на различни регионални иницијативи, посебно онаа на Јадранската повелба – А5 и SEEDM. Во оваа рамка, Генералштабот на вооружените сили на Албанија го виде и треба да го гледа со интерес развојот на заедничка обука „Заедничка реакција“, фокусирана на соочување со елементарни непогоди, планирани во 2013, каде процесот на планирање започна во 2012 година.

„Усовршувањето и зајакнувањето на посебните структури кои се активни на полето на елементарните непогоди, заедно со цивилното население, останува тајната на соочување со различни елементарни непогоди“

Активни структури во Албанија се: вооружените сили, структурите за противпожарна заштита, службите за итна помош, државната полиција и други полиции и генералната дирекција на државна резерва, специјализирани тимови за рударство, бензин итн., како и мониторинг и структури за поддршка. Овие структури имаат улоги, задачи и посебни одговорности во сите фази на управувањето со елементарните непогоди. Позитивен е фактот што овие структури тесно соработуваат меѓу себе, за да осигураат можни ефикасни одговори.

Освен активните владини структури, дури и непрофитните организации како PNUD, UNHCR итн., тесно соработуваат со владините структури (па и со вооружените сили) во справување со новите природни катастрофи. Ниеден придонес не е вишок за соочување со елементарни непогоди, затоа што единството е сила. Затоа, задачите се подобро исполнети и со ниски трошоци ако се работи заедно.

Факт е дека при елементарните непогоди од минатата година, структурите на нашите вооружени сили беа главни актери во напорите да се елиминираат последиците и да се спасат човечки животи. Така, со техниката и опремата која ја поседуваат воздушните сили, изведоа и може да изведуваат воздушен транспорт кој е неопходен кога сувоземниот транспорт е невозможен. Поморските сили изведоа и може да вршат поморски транспорт

во случај на потреба. Така, со индивидуалноста која ја имаат, единиците се надополнуваат и претставуваат важна врска.

Бригадата за регионална поддршка, назначена како единица со мисија да се соочи со елементарни непогоди, врши различни задачи во соочување со непогодите во случај на земјотрес, поплава, пожар, хемиска и бактериолошка контаминација, различни несреќи итн., додека други единици, со карактеристиките кои ги имаат и опремата и техниките кои ги поседуваат, може да ја исполнат рамката на видовите акции и елементарни непогоди.

Како што кажавме погоре, во соочувањето со елементарните непогоди или природните катастрофи многу владини структури имаат специфични задачи. Оперативните елементарни непогоди претставуваат сеопфатни неборбени акции кои дури и во мирновременски услови и војна се приоритетни. Важен дел во ова ангажирање се вооружените сили на другите нации. Но, тие не се главниот инструмент кој се соочува со различни природни и хумани катастрофи. Тие се *директна помош и поддршка за цивилните структури*. Тоа е затоа што со ресурсите кои ги поседуваат, високиот степен на организација, подготвеноста и способноста за непосредно распоредување, вооружените сили се способни да дадат голем придонес од самиот почеток.

Во рамките на Националниот план за соочување со елементарни непогоди во нашата земја, годишна задача на сите национални актери (и секогаш кога има промени во структурата), е да ги декларираат своите капацитети во Генералштабот на вооружените сили (податоци кои одат дури и во Генералната дирекција за планирање и соочување со елементарни непогоди).

Идентификувањето на оперативните капацитети во секоја единица на вооружените сили и сознанието за можностите кои единиците го имаат, е првиот чекор да се придонесе во соочувањето со најтипичните елементарни непогоди како земјотрес, поплава, патишта блокирани од снег, евакуација на населението, доставување на помош, пожари, итн.

Како и во секое поле на елементарни непогоди, од големо значење се: *приоритетот, специјализацијата и соработката помеѓу структурите*. Во рамките на имплементирањето на „паметната одбрана“, неопходно е идентификуваните способности потврдени на „бојното поле“ да го подобрат својот квалитет, да се реструктурираат и да бидат попрофесионални во однос на акциите.

Како што нагласи генералниот секретар на НАТО, Расмусен, ние треба „да го намалиме салото и да ги зајакваме мускулите“. Ова не треба да се гледа како нумерички аспект, туку е важно да се разбере на квалитативен начин, за зголемување на влијанието на тимовите, поединиците и поединците, за да делуваат со максимален интензитет дури и во најтешките услови.

Во овој контекст, една од главните задачи на единиците и поединиците на вооружените сили е постојана идентификација на главните капацитети, задржување на оперативните вештини и креирање на други потребни капацитети за соочување со елементарни непогоди, и во исто време елиминирање на вишокот капацитети, оние кои не се активни или кои ретко се користат.

Заклучок

Нашите регионални земји имаат заеднички предизвици, особено на полето на елементарните непогоди. Тие се соочуваат со истите регионални опасности и закани кои може добро да се совладаат со политики, капацитети и заеднички решенија.

Концептот на соочување со елементарните непогоди и заштитата од различни катастрофи нема да биде целосен ако се сфати како ексклузивна компетентност само на една нација или земја. Бидејќи елементарните непогоди и катастрофи може да се случат не само на територијата на една земја, туку може да имаат регионален размер, па и пошироко.

Нас ни треба „*паметна одбрана*“ на полето на заемната поддршка, и во случај на елементарни непогоди. Елементарните непогоди треба да бидат главниот домен на соработка и развој на заеднички билатерални или регионални капацитети.

Според концептот на „*паметна одбрана*“, регионалната соработка на полето на елементарните непогоди бара и политичка поддршка. Потребно е да се направат нови правни прописи и да се овозможи заедничко ангажирање во соочувањето со овој вид на непогоди, со цел подготовка на законската регулатива во согласност со НАТО-стандардите.

Во соочувањето со можни елементарни непогоди и катастрофи со низок трошок, потребен е развој на критични национални капацитети, преку елиминирање на вишокот капацитети, стари капацитети и оние кои не се во употреба.

Многу е важно да бидеме предвидливи, тесно да соработуваме кога делуваме заедно и да развиваме заеднички капацитети, кои се неопходни за соочување со заедничките регионални закани и опасности. Факт е дека во критични ситуации потребна е регионализација на капацитетите за соочување со елементарните непогоди. Декларирањето на капацитетите на нашата земја за сите можни елементарни непогоди треба да се движи во оваа рамка. И не само тоа, туку треба да декларираме за *кој вид на елементарни непогоди се нуди најквалитетна и специјализирана помош во регионални рамки.*

Од голема важност е идентификувањето на искуствата од елементарните непогоди кои се случија минатите години во регионот и преточување на овие искуства во прирачници за обука, сценарија и програми. Комплетирањето на целосен сет на тактички и технички доктрини и прирачници во однос на елементарните непогоди треба да се насочи во оваа рамка.

Сознанието за искуствата што секоја земја го има во организирање и изведување на операции за справување со елементарни непогоди е многу е важно и од голем интерес. Овде е местото за размена на искуства на нашите воени сили со оние од регионот и пошироко: студија каде ќе бидат нагласени хомогените армиски практики за сите елементарни непогоди; преглед на целиот систем за елементарни непогоди на територијата на нашите земји, со анализирање на можните опасности и сценарија, ресурсите и капацитетите и планот изготвен од сите институции на сите нивоа; дизајнирање и имплементација на планови и програми за обука во интерес на зголемување на професионализмот и подготовката на воениот персонал за соочување со елементарните непогоди.

Достигнувањето на НАТО-стандардите за овој вид операции бара размена на искуства и развој на заеднички обуки за елементарни непогоди.

БИБЛИОГРАФИЈА

Strategic Concept of NATO, approved from leaders and governments of the Alliance.

„The new strategic concept – Three different perspectives”, NATO College in Rome, VOX College Magazine, January 2001.

„Security policy in area of budgetary constraint”, 21 June 2010. Anders Fogh Rasmussen in the Security Conference of Defense, Brussels.

Benjamin Bloom, „Taxonomy of Learning and Research”.

Problems from the Regional Meeting in Struga, June 2012.